

Квалитет на животот

Животен стандард на тенка линија?

Трошоците за живот во 2022 година, со перспектива кон 2023 година

Целта на оваа публикација е да стави под светло податоци за квалитетот на животот во Северна Македонија. Публикацијата е ад-хок и се темели на анкетни и административни податоци.

Број 6
Април 2023

Глобалната криза со храна и енергетската криза предизвикаа и криза во животниот стандард. Нов притисок врз цените на енергентите и храната може да ја зголеми вкупната инфлација над очекуваната и ефектите да се пренесат со временско задоцнување. Ваквите движења би ја продолжиле непредвидливоста и би наложиле понатамошна рестриктивна монетарна политика. Од аспект на фискалната политика, препорачливи се таргетирани мерки со ограничен временски период, како и структурни реформи за зголемување на продуктивноста и капиталните инвестиции.

Вовед

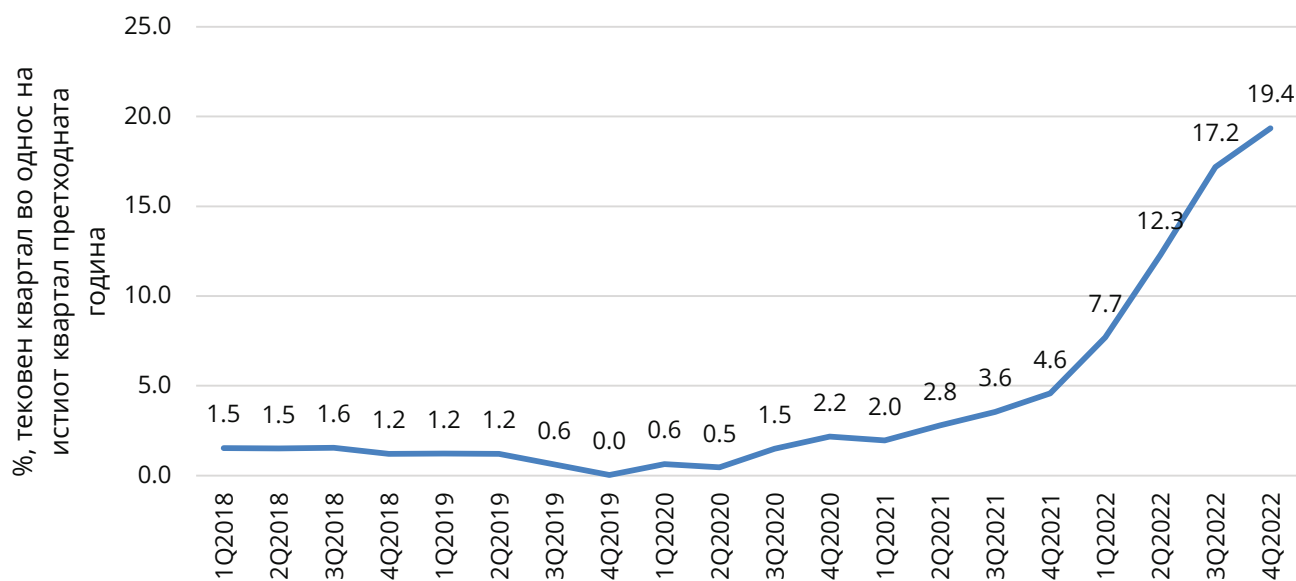
2022 беше особено турбулентна година што може да се обележи со намалена куповна моќ на домаќинствата и зголемени трошоци на правните субјекти, додека предизвиците за справување со инфлацијата се сè уште присутни. Експанзивната фискална политика, застојот на вредносните синџири, како и понудата на клучни стоки во пандемиските 2020 и 2021, имаа свое влијание врз инфлацијата уште порано, а ефектите станаа драматични со почетокот на геополитичкиот конфликт и енергетската криза. Санкциите врз Русија, како еден од позначајните произведувачи на нафтени деривати, резултираа со ограничена понуда на енергенси и пораст на цените на вештачките ѓубрива. Блокадите од Русија за извоз на жита од Украина, дополнително, влијаеа врз намалената понуда на житни производи и врз нивно поскапување. Во Северна Македонија, во јануари 2023 година споредбено со истиот месец минатата година цените на вештачките ѓубрива како инпути во земјоделството

пораснаа за 44.2%, додека житата и оризот и производите од животинско потекло, како аутпути од земјоделството, пораснаа за 47.9% и 38.1%, соодветно.

Инфлацијата во 2022 година неколкукратно ги надмина проекциите од 2021 година. Првичната проекција од 2.4% трпеше повеќекратни нагорни ревизии во текот на 2022 година. Според Државниот завод за статистика, индексот на трошоците на животот во 2022 година, во однос на 2021 година, забележа пораст од 14.2%, додека индексот на цените на мало се зголеми за 12.6%. Слика 1 го прикажува движењето на стапката на инфлација на годишно ниво. Во четвртиот квартал од 2022 година, инфлацијата го достигна својот врв од 19.4%, со постепена стабилизација во следните месеци.

Согласно проекциите од Finance Think, стапката на инфлација во 2023 година би достигнала 8.9% со нагласена неизвесност, како последица на пренесените ефекти од шоковите во 2022 врз пошироката кошница производи, и сè уште присутната нагласена волатилност на пазарите на енергенти.

Слика 1: Стапка на инфлација според COICOP, на годишно ниво

Извор: ДЗС

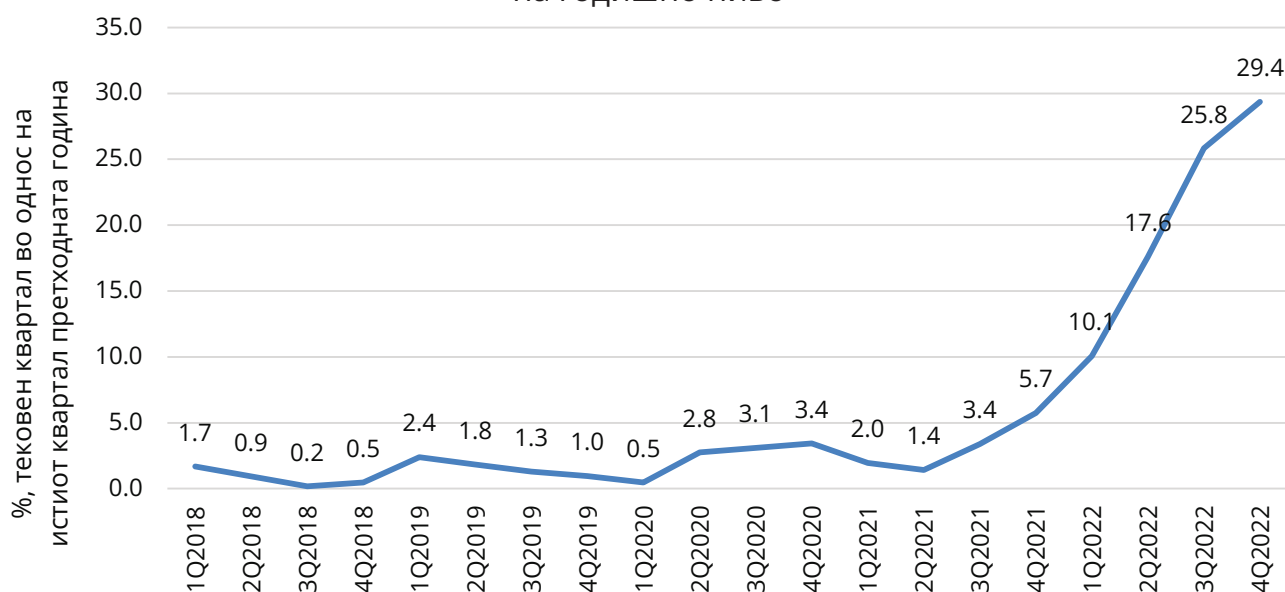

Цените на храната, домувањето и енергијата скокнаа

Високата инфлација ги погоди граѓаните и компаниите на повеќе полиња во последната година, со драматичен раст на цените на храната, енергијата, како и на домувањето. Стапката на инфлација на храната и безалкохолните пијалаци, и на домувањето, во четвртиот квартал од

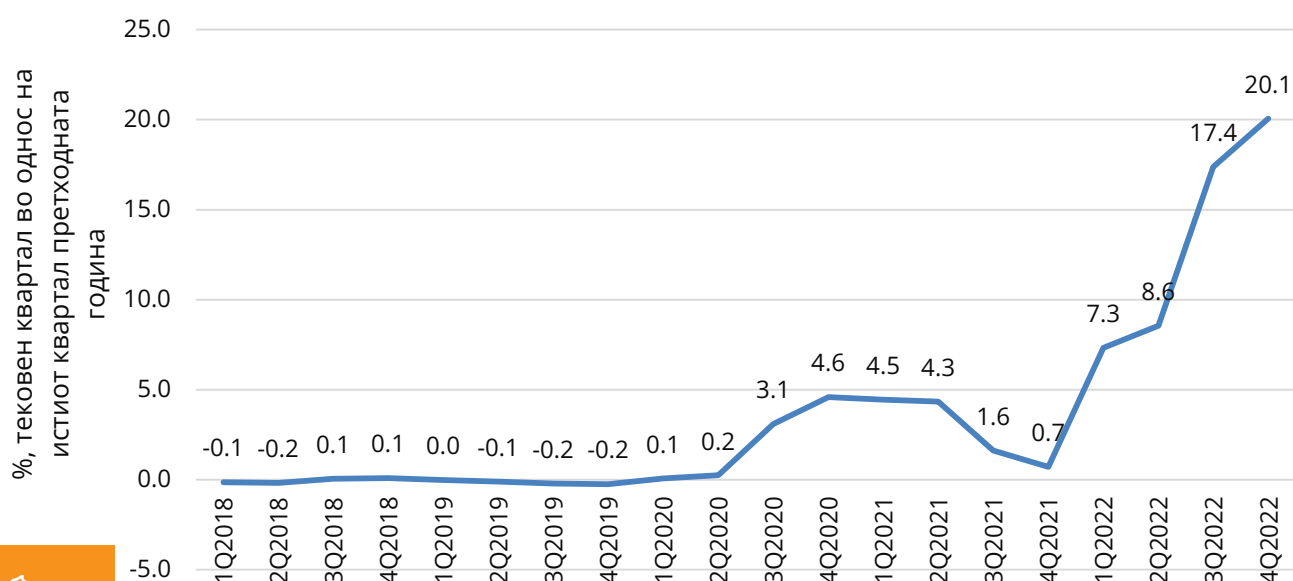
2022 година изнесуваат 29.4% и 20.1%, соодветно (Слика 2 и 3). За целата година, цените на храната и безалкохолните пијалаци забележаа највисок раст од 20.9%, со најголемо поскапување кај лебот и житата од 30.8%. Понатаму, значително е поскапувањето и на млекото, сирењето и јајцата од 22.4%, и зеленчукот од 18.6%.

Слика 2: Стапка на инфлација на храната и безалкохолните пијалаци, на годишно ниво

Извор: ДЗС

Слика 3: Стапка на инфлација на домување, вода, електрика, гас и други горива, на годишно ниво

Извор: ДЗС

Во областа на домување, во 2022 година, најголем раст е остварен кај цените на електричната енергија, гасот и другите горива од 16%. Дополнително, цената на одржување и поправки на живеалиштето во 2022 година е зголемена за 10.4%. Секако, важни се и мерките што се преземаат за справување со енергетската криза и кризата со храна. Во последната година меѓу мерките што беа воведени се замрзнување на

трговските маржи, намалена повластена стапка на ДДВ на прехранбени производи, субвенции на цената на електричната и топлинската енергија и субвенции за најранливите категории граѓани и пензионерите со пониска пензија. Сепак, фискалниот товар од антикризните мерки е значителен, и, според наводите од Владата, надминува 760 милиони евра за 2022 година, или околу 9.4% од БДП.

Слика 4. Употребени средства спред намената на потрошувачката, по COICOP класификација, 2021 година

Извор: ДЗС

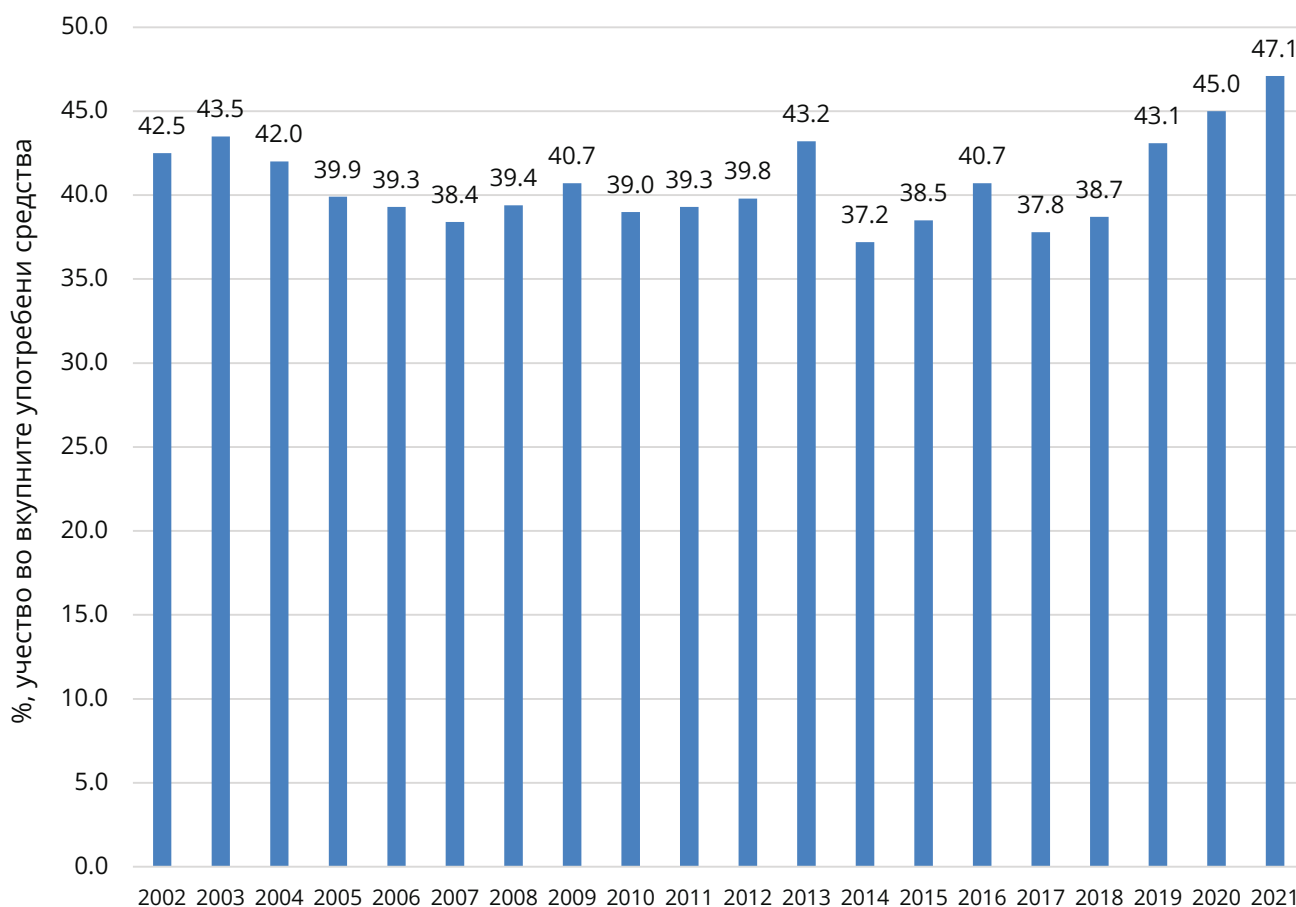

Во 2021 година, македонските домаќинства, во просек, одвоиле најмногу средства за храна и безалкохолни пијалаци, или 47.1% од вкупните употребени средства. На второ место по употребени средства се трошоците за домување и режиските трошоци со 10.9% (Слика 4). Од 2002 до 2019, учеството на храната во вкупно употребените средства во домаќинствата се движи помеѓу 37 и 43.5% (Слика 5). Во последните три години, тој процент благо расте, со зголемување од 2.1 п.п. во 2021 на годишна основа. Од друга страна, уделот на режиските трошоци и трошоците за домување нема забележителен тренд со годините, и се движи околу 10% од вкупно

употребените средства.

Инфлацискиот товар од поскапените прехранбени производи и струја е особено голем кај македонските домаќинства кои трошат над 50% од доходот на храна и станарина, за разлика од потрошувачката кошничка на Европската Унија, каде што храната и енергијата учествуваат со околу 30%. Поради големото процентуално учество на храната и енергијата во потрошувачката кошница во земјите од Западен Балкан, драстичното опаѓање на цените на овие компоненти може за повеќе процентни поени да ја намали вкупната инфлација во регионот, отколку инфлацијата во поразвиените европски земји.

Слика 5. Храна и безалкохолни пијалаци

Извор: ДЗС

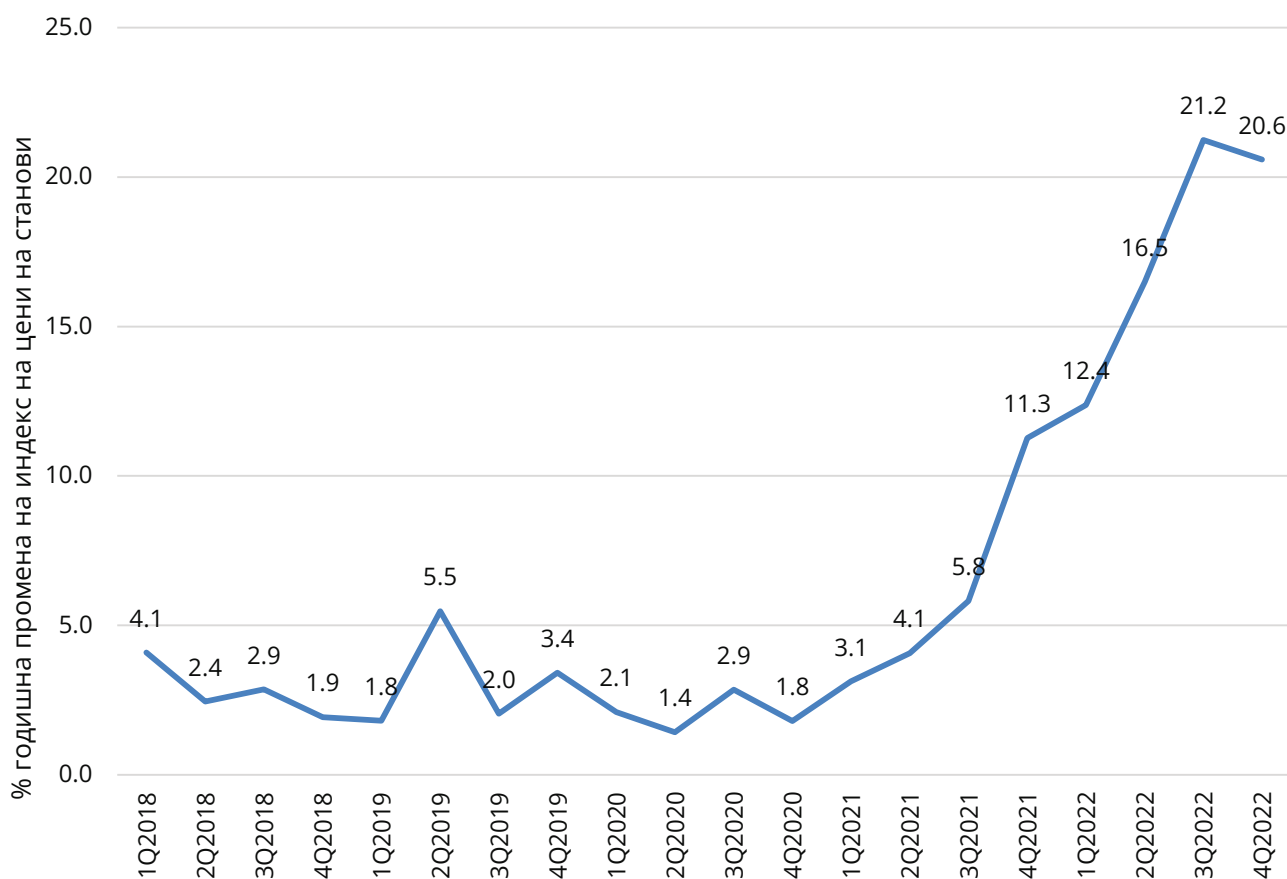

Цените на становите пораснаа по пандемијата

Цените на недвижностите започнаа да растат и пред големата инфлација во 2022 година. Овој раст главно се должи на растот на цените на сировините за градежништво, но значајна улога игра и побарувачката. Четвртиот квартал од

2022 година бележи раст од 20.6% на цените на станови (Слика 6), додека за целата 2022 година, цените на становите пораснаа за 17.8%. Рестриктивната монетарна политика може да предизвика намалување на побарувачката, а со тоа и намалување на цените на недвижностите.

Слика 6. Индекс на цени на станови

Извор: НБРСМ

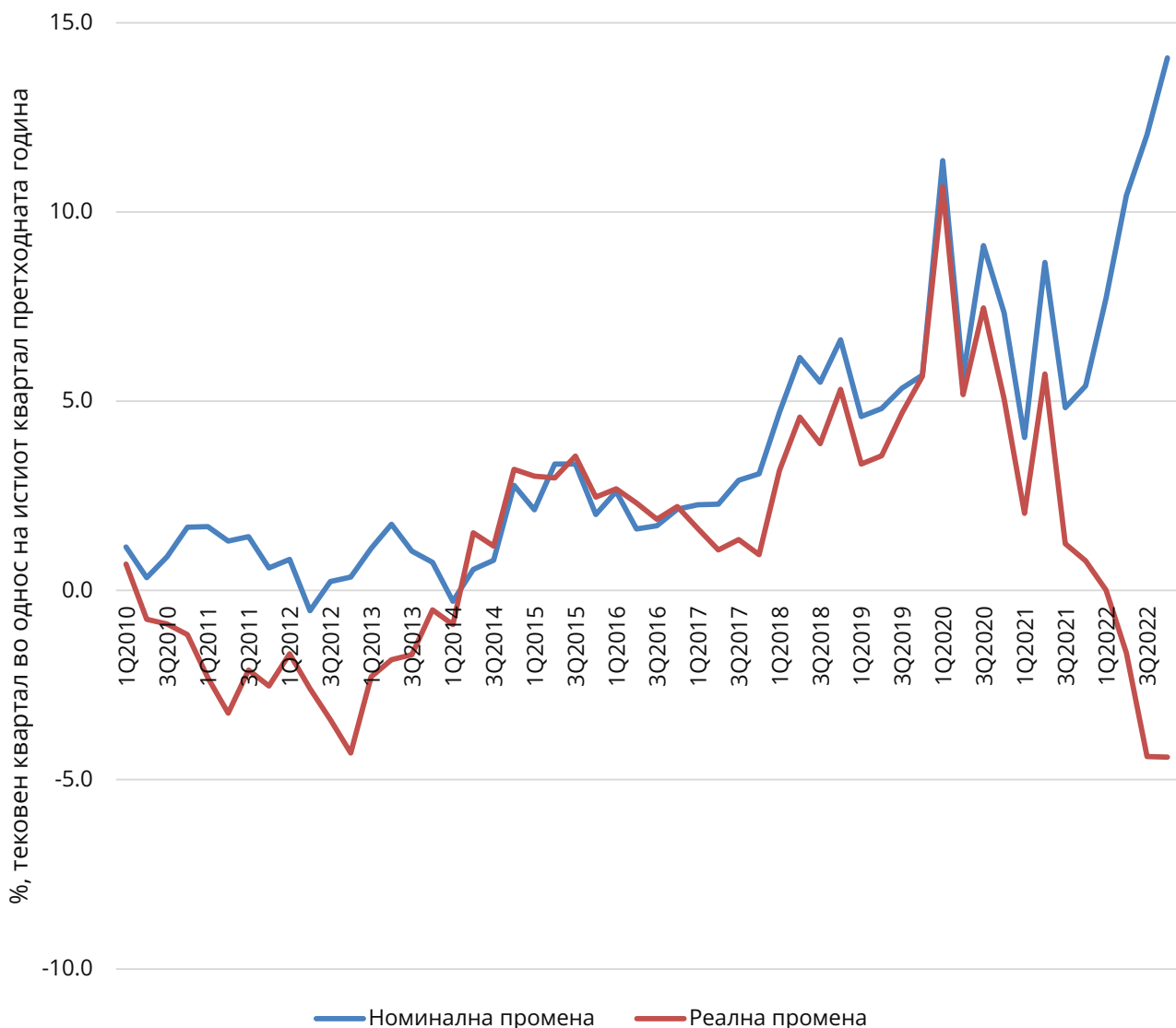
Инфлацијата расте побрзо од платите

Иако постои растечки тренд во вкупниот расположлив доход по домаќинство и раст на просечната плата, реалната куповна моќ започна брзо да опаѓа од почетокот на 2022 година.

Слика 7 го прикажува намалувањето на реалната плата во периодот од 2010 до

2014 година како резултат на Големата финансиска криза која започна порано. Сегашниот јаз помеѓу номиналната и реалната плата започна да се зголемува уште од вториот квартал од 2021 година, и дополнително да се продлабочува во 2022 година. Во четвртиот квартал од 2022 година, номиналните бруто плати пораснаа за 14.1%, додека реалните се намалија за 4.4% (Слика 7).

Слика 7. Процентуална промена на номиналната и реалната просечна бруто плата, на годишно ниво

Извор: НБРСМ

Останати фактори што влијаат врз инфлацијата

Иако недостигот од клучни добра како што се храната и енергенсите играше најголема улога во растот на инфлацијата, изненадувачки е и растот на базичната инфлација, односно инфлацијата од која е исклучен растот на цените на храната и енергентите. Оттука, покрај шокот од страната на понудата, не се исклучени и други фактори што потенцијално влијаеле врз ширење на инфлацијата во останатите сектори од економијата. Останатиот дел од вкупната инфлација е резултат на пренесените ефекти од цените на храната и енергентите врз цените на другите стоки и услуги, на инфлациските очекувања, како и притисоците за пораст на платите (во дел предизвикани од порастот на минималната плата). Регионалните економски прогнози на ММФ покажуваат дека ограничената понуда на инпути за производство и недостигот од работоспособно население сочинуваат значаен дел од необјаснетата инфлација во периодот

по пандемијата. Поконкретно, се претпоставува дека големиот сооднос помеѓу слободни работни места и невработеност во првата половина од 2022 година ја зголемило базичната инфлација во просек за 1.5% на ниво на цела Европа.

Почнувајќи од 2020 година, забележителен е трендот на масивно напуштање на работните места, во потрага по подобри услови за работа и повисоки плати, исто така познат под името „The Great Resignation“. Овој тренд, во комбинација со недостигот од квалификувана работна сила и големиот број на лица кои го напуштија пазарот на труд поради пензионирање, може да креира притисок врз и онака високата инфлација.

Во домашната економија, вработеноста стагнира, односно нето создавањето работни места запре. Стапката на невработеност се намали и изнесува 14% во четвртиот квартал од 2022, додека последниот попис на населението покажа дека работоспособното население е намалено за 218 илјади лица, а бројот на вработени за 100 илјади лица.

Инфлацијата и пазарот на труд – врска која бара поголемо внимание

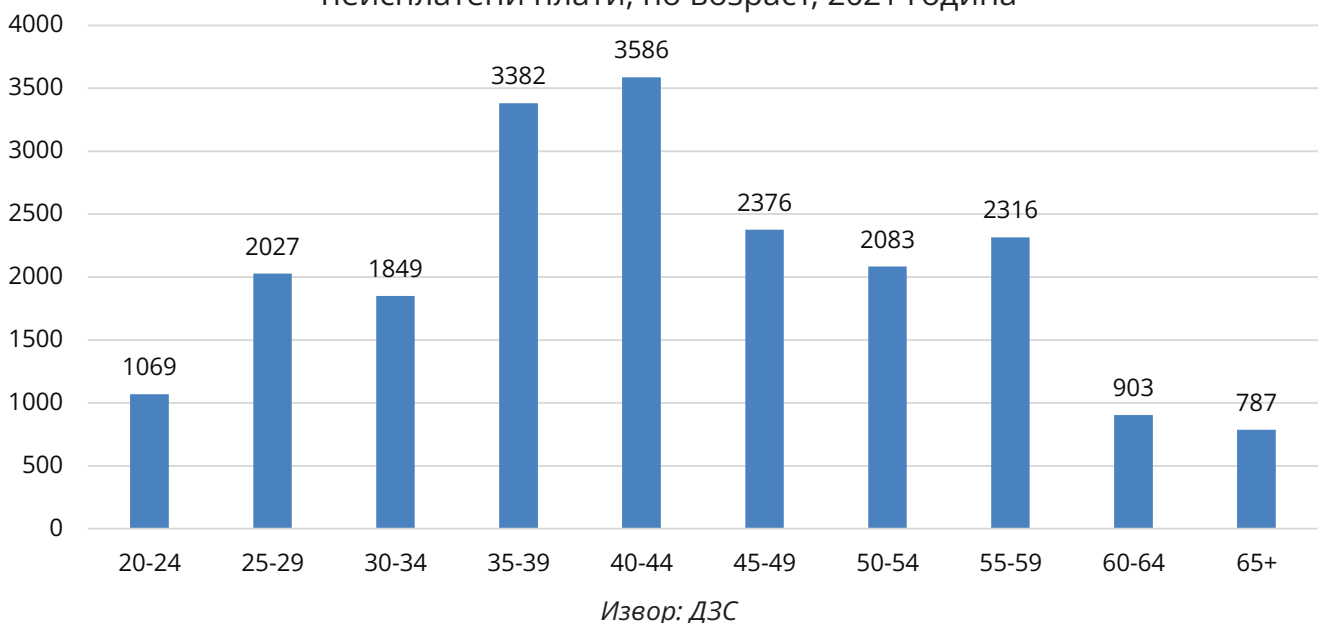
Влијанието на недостигот од квалификувана работна сила и односот меѓу слободните работни места и невработеноста врз инфлацијата го отвара прашањето за квалитетот на работните места и најчестите причини зошто лицата го напуштаат последното работно место.

Според анкета на Државниот завод за статистика, во 2021 година, 144.170 лица се пензионирале редовно, додека 23.386 се пензионирале предвремено (Слика 8). 88.403 биле отпуштени поради стечај или технолошки вишок, додека 20.629 ја прекинале последната работа поради лоши услови за работа и неисплатени плати. Од нив, најизразено е напуштањето на работните места кај возрасните групи помеѓу 35 и 44 години (Слика 9).

Слика 8. Лица кои ја прекинале последната работа според причините, 2021 година

Слика 9. Лица кои ја прекинале последната работа поради лоши работни услови, неисплатени плати, по возраст, 2021 година

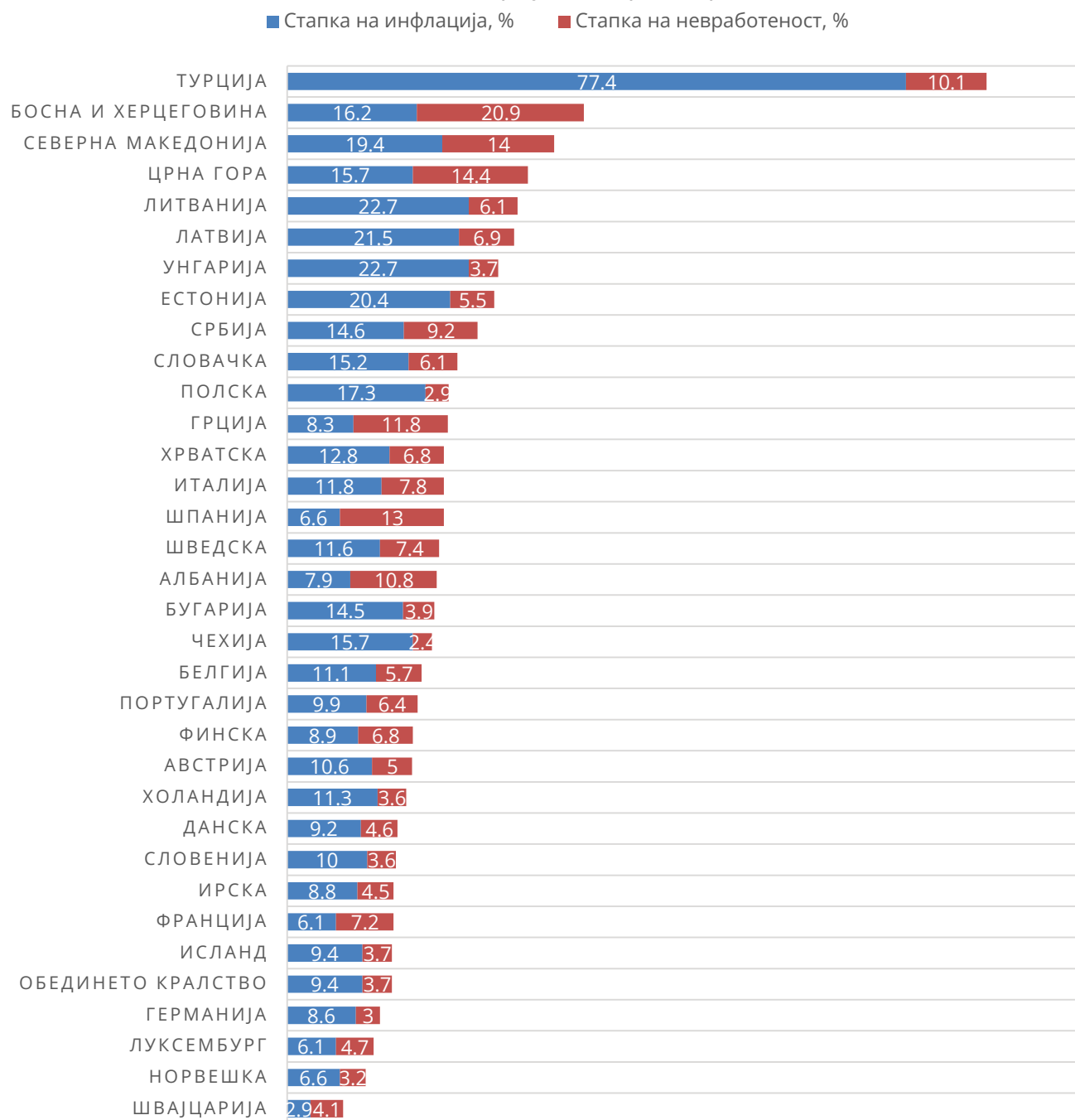

Инфлација + невработеност = ?

Индексот на мизерија, кој го зема збирот од годишните стапки на инфлација и невработеност стана повторно актуелен со ценовната криза. Доколку се земат земјите од Европа, во четвртиот квартал од 2022 година, земјата со највисок индекс на

мизерност е Турција, која и пред енергетската криза бележеше драматични стапки на инфлација. Втора на листата е Босна и Херцеговина со вкупен индекс од 37.1, по што следи Северна Македонија со вредност на индексот на мизерија од 33.4 (Слика 10).

Слика 10. Индекс на мизерија, четврт квартал 2022 година

*Не се вклучени земјите во конфликт, и Романија, Косово, Малта, Кипар и Молдавија поради недостиг на податоци.

Извор: OECD, Државни заводи за статистика

Перспектива за 2023 година

Глобалната криза со храна и енергетската криза предизвикаа и криза во животниот стандард. Дури во декември 2022 година македонските цени покажаа знаци на стабилизација. Вкупната стапка на инфлација се намали за 0.2% во однос на претходниот месец, додека храната поевтини за 1.6%. Најновите податоци од јануари и февруари 2023 исто така укажуваат на стабилизација, со забележително намалување на цените на зеленчукот, маслата, обувките и транспортните услуги во јануари и намалување на трошоците за домување во февруари. Од друга страна, цените на останатите стоки се повкоренети, и ќе биде потребно повеќе време за нивно евентуално стабилизирање. Во однос на работната сила, продолжен притисок на пазарот на труд може да влијае на ново зголемување на платите. Нов притисок врз цените на енергентите и храната може да ја зголеми вкупната инфлација над

очекуваната, и ефектите да се пренесат со временско задоцнување. Ваквите движења би ја продолжиле непредвидливоста и би наложиле понатамошна рестриктивна монетарна политика. Од аспект на фискалната политика, препорачливи се таргетирани мерки со ограничен временски период, како и структурни реформи за зголемување на продуктивноста и капиталните инвестиции.

Со сè уште присутната инфлација и во 2023 година, перспективата за квалитет на живот не е доволно светла. Во февруари 2023, Владата отпочна мерка за замрзнување на цената на белиот и полубелиот леб, а во март 2023, дополнително наложи намалување на цените на млечните производи за 10%, тестенините за 15%, како и замрзнување на цените на јајцата од кокошка и оризот по продажната цена од 15 март. Минималната плата и пензиите се усогласија со растот на цените и платите во март 2023, додека социјалните помошти во јануари 2023.

Користена литература

International Monetary Fund, Regional Economic Outlook: The Fog of War Clouds the European Outlook, October 2023, достапно на: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/EU/Issues/2022/10/12/regional-economic-outlook-for-europe-october-2022>

International Monetary Fund, World Economic Outlook Update: Inflation Peaking Amid Low Growth, January 2023, достапно на: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/01/31/world-economic-outlook-update-january-2023>

Влада на Република Северна Македонија, „Ковачевски: Над 760 милиони евра за антикризни мерки во 2022, никој нема сам да се справува со кризата“, 27.10.2022, достапно на: <https://vlada.mk/node/30706>.

Државен завод за статистика, „Индекси на трошоците на животот и на цените на мало“, декември - февруари 2023 година.

Државен завод за статистика, „Индекси на цените во земјоделството“, јануари 2023 година.

Народна Банка на Република Северна Македонија, „Индекс на цените на недвижности“, јануари 2022.

Finance Think е независен и непрофитен институт за економски истражувања и политики

Ул. Фредерик Шопен 1/2
1000 Скопје,
Северна Македонија
www.financethink.mk

+389 2 6156 168
info@financethink.mk

